

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
ДИСЦИПЛІНИ**

**«Управління розвитком територіальної громади»
(для бакалаврів)**

Київ - 2016

Підготовлено доцентом кафедри публічного адміністрування В.В. Утвенком

Затверджено на засіданні кафедри публічного адміністрування (протокол №2 від 01.09. 2016 р.)

Схвалено Вченою Радою Українсько-Азербайджанського інституту соціальних наук і самоврядування Г.А. Алієва (протокол №2 від 06.10. 2016 р.)

Утвенко В. В. Навчальна програма дисципліни «Управління розвитком територіальної громади» (для бакалаврів). – К.: МАУП, 2016. – 20 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни «Управління розвитком територіальної громади», вказівки до виконання контрольної роботи, теми контрольних робіт, питання для самоконтролю, а також список літератури.

©Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2016

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Досвід останніх років й процеси децентралізації, що значною мірою почали впливати на формування національного природного, економічного середовища, виразно показали, що розвиток територіальних громад став новою парадигмою, яка поєднала три аспекти існування людини: охорону довкілля, економічний розвиток та соціальну політику.

Територіальні громади активно формують умови економічного життя, вони стають суб'єктами підприємницької діяльності та беруть активну участь в міжнародній конкурентній боротьбі за залучення капіталу, що вимагає створення сприятливих умов для підприємництва, впровадження інноваційних технологій, забезпечення висококваліфікованою робочою силою. Роль державних, регіональних та муніципальних органів влади полягає в адаптації місцевої економічної системи до сучасних умов економічної діяльності і нових критеріїв розміщення галузей виробництва.

Сучасна модель господарювання територіальних громад вимагає нових управлінських підходів до процесу стратегічного планування майбутнього розвитку та властиво стратегічної моделі управління.

Світовий і європейський досвід переконливо свідчать, що в демократичному суспільстві територіальна організація влади може будуватися лише на основі обов'язкового використання місцевого самоврядування - специфічної форми публічної влади територіальних громад, у рамках якої забезпечується реалізація їх права здійснювати управління в межах відповідних територіальних одиниць, самостійно вирішувати всі питання місцевого значення. Місцеве самоврядування сьогодні виступає важливим фактором демократизації суспільного життя, децентралізації управління та необхідною передумовою становлення громадянського суспільства, наближення влади до її джерела — народу, а територіальна громада — основою місцевого самоврядування.

Загальна мета розвитку територіальних громад полягає в покращенні соціально-економічних, гуманітарних та екологічних умов проживання та праці

всіх людей — жителів населених пунктів. Цей розвиток має ґрунтуватися на залученні нових, додаткових фінансових ресурсів з різноманітних джерел, прискоренні передачі досвіду та технологій, децентралізації повноважень, зміцненні місцевого потенціалу та партнерства державного й приватного секторів, а також громад в інтересах вдосконалення інфраструктури і соціальних послуг та забезпечення екологічно раціонального управління ними, широкій участі під час прийняття рішень громадських груп та організацій.

Управління територіальною громадою, зазвичай, є процесом оптимізації розвитку складної, соціально-демографічної, економічної, просторової, екологічної містобудівної системи. Процес управління розвитком можна зобразити у вигляді послідовності соціальних, екологічних та економічних завдань.

Соціальні завдання. В умовах демократичного суспільства влада з прагматичних міркувань піклується про свій електорат і перед нею виникає необхідність у розробці та реалізації таких соціальних питань:

- розширення житлового будівництва, зокрема і муніципального;
- підготовка й підвищення кваліфікації мешканців;
- оціального захисту населення.

Будівництво житла, зокрема соціального, за рахунок часткового або навіть повного фінансування з місцевого бюджету зумовлює необхідність таких стратегій управління:

- залучення недержавних інвестицій;
- фінансування будівництва з міського бюджету;
- змішане фінансування будівництва.

Перепідготовка й підвищення кваліфікації та рівня освіти мешканців територіальної громади обумовлює такі управлінські стратегії:

- покращення якості підготовки учнів у навчальних закладах, що належать місту за рахунок збільшення обсягів фінансування з відповідних статей міського бюджету;

- формування всіх видів позабюджетних фондів для перепідготовки і підвищення кваліфікації працездатного населення міста.

Екологічні завдання (збереження природних умов і ефективне використання ресурсів). Екологічні чинники на сьогодні є не менш важливими в процесі управління, аніж соціальні та економічні.

Досить часто перед владою територіальної громади постають проблеми, які пов'язані із забрудненням територій. Виникає потреба в розробці інвестиційних програм, скерованих, передусім, на покращення екологічного стану територій громади. Для прикладу, (у випадку міста) це може бути реконструкція вуличної мережі та опрацювання системи руху, створення оптимальної системи паркування автомобілів, чи сучасної системи обслуговування автотранспорту, розвиток екологічно чистого муніципального транспорту, впровадження системи збору, сортування та знешкодження побутових відходів тощо.

Економічні завдання. Зазвичай, це найголовніше завдання територіальної влади і воно стосується структурної перебудови економіки території з метою покращення показників динаміки економічного розвитку, забезпечення відповідного рівня доходів населення, створення нових робочих місць, ефективного соціального захисту відповідних верств населення. При цьому можуть бути реалізовані (для прикладу) такі інвестиційні програми:

- підвищення конкурентоспроможності місцевих виробників товарів та послуг;
- створення умов для виходу місцевих виробників на зовнішні ринки;
- диверсифікація галузей економіки територіальної громади;
- промоційна кампанія з підтримки конкурентоспроможності території.

Впровадження основ місцевого самоврядування потребує подальшого правового регулювання діяльності міських та сільських територіальних громад, їх рад, виконавчих комітетів, а також інформаційного забезпечення розвитку місцевого самоврядування.

«Управління розвитком територіальної громади» - одна з дисциплін, що належить до тих, які створюють основну базу знань, необхідну для ефективної

підготовки фахівців в сферах місцевого самоврядування, муніципальної служби, публічного адміністрування.

Підготовка фахівців в галузі публічного адміністрування має на меті дати слухачам теоретичні знання та виробити в них практичні навички опрацьовувати й обґрунтовувати конкретні пропозиції, які стосуються актуальних місцевого самоврядування, державного управління та міського господарства.

У зв'язку з цим у програмі вивчення дисципліни «Управління розвитком територіальної громади» для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр міститься як теоретичний матеріал, так і специфіка застосування отриманих знань та навичок на практиці.

Отже, програма навчальної дисципліни «Управління розвитком територіальної громади» спрямована на те, щоб дати слухачам знання теоретичних основ дисципліни та застосування ними здобутих знань, умінь та навичок на практиці.

Дисципліна «Управління розвитком територіальної громади» викладатиметься з урахуванням найсучасніших інтерактивних методик.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

дисципліни

«УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ»

№п/п	Назва змістового модуля та теми
	Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні засади дисципліни
1	Сутність та ознаки територіальної громади як основи місцевого самоврядування
2	Види територіальних громад в Україні
3	Теоретичні основи управління розвитком територіальної громади
4	Еволюція управління розвитком територіальної громади
	Змістовий модуль 2. Практичні механізми управління розвитком територіальної громади
5	Сучасний стан управління розвитком територіальної громади
6	Основні форми діяльності територіальних громад в Україні
7	Тенденції розвитку територіальних громад в контексті реформування місцевого самоврядування в Україні
8	Сталий розвиток територіальної громади. Ресурсне забезпечення розвитку територіальної громади.
9	Шляхи удосконалення державного управління розвитком територіальної громади
Разом годин: 120	

Зміст
дисципліни

«Управління розвитком територіальної громади»

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні засади дисципліни

Тема 1. Сутність та ознаки територіальної громади як основи місцевого самоврядування

Сутність територіальної громади. Місце територіальної громади в системі місцевого самоврядування. Поняття територіальної громади в нормативно-правових актах України. Вітчизняні та зарубіжні теорії про територіальну громаду. Територіальна громада як складна "кумулятивна" форма суспільної організації. Роль територіальної громади в активному вирішенні соціально-економічних проблем. Підходи до вивчення територіальних спільнот. Головні ознаки територіальної громади. Територіальна громада як суб'єкт підприємницької діяльності у сфері надання громадських послуг. Участь територіальної громади у місцевому самоврядуванні.

Література [1; 2; 5; 7; 8; 14-17; 20; 22]

Тема 2. Види територіальних громад в Україні

Питання про види територіальних громад у вітчизняній літературі. Види територіальних громад у зарубіжній літературі. Зв'язок понять "територіальна громада" та "територіальна" спільність. Основні види територіальних громад. Територіальна громада як інститут громадянства та громадянського суспільства. Відмінність територіальних громад від національно-територіальних утворень.

Література [1; 2; 5; 7; 14-17; 20; 22]

Тема 3. Теоретичні основи управління розвитком територіальної громади

Управління розвитком територіальної громади як об'єкт наукового дослідження. Методологія дослідження управління розвитком територіальної громади. Нормативно-правові засади управління розвитком територіальної громади. Основні концепції управління розвитком територіальної громади. Управління соціально-економічним розвитком територіальної громади як об'єкт наукового дослідження.

Типи синергетичних досліджень управління розвитком територіальної громади.

Література [1; 2; 7; 9; 14-17; 23; 27; 28]

Тема 4. Еволюція управління розвитком територіальної громади

Сільська громада в Україні в добу Київської Русі. Міська і волосна громади та їхні органи. Територіальна громада в правовій системі Великого князівства Литовського та королівства Польського. Структура територіальних громад та їх керівники. Управління розвитком територіальних громад. Соціально-політичні умови та козацькі традиції територіальної громади Запорозької Січі. Розвиток територіальних громад в Гетьманській державі. Органи влади та управління в містах Гетьманщини за Магдебурзьким правом. Територіальна громада на українських землях в умовах наступу Російської імперії на самоврядування України. Особливості управління розвитком територіальних громад Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття в XIX - на початку XX ст. Революційна ситуація в Україні та організація діяльності органів місцевого самоврядування в період Української Центральної ради. Територіальна громада в Україні в добу Гетьманату П. Скоропадського та Директорії УНР. Західноукраїнська Народна Республіка та її органи місцевого самоврядування. Територіальна громада на західноукраїнських землях у складі Другої Речі Посполитої, Чехословацької республіки і Румунської монархії. Розвиток територіальних громад в Українській РСР (20-80 ті рр. XX ст.). Особливості управління розвитком територіальних громад в сучасній Україні. Процес створення об'єднаних територіальних громад в 2016 р.

Література [3; 4; 6; 7; 11; 12; 16; 18; 19; 24; 25]

Змістовий модуль 2. Практичні механізми управління розвитком територіальної громади

Тема 5. Сучасний стан управління розвитком територіальної громади

Сучасні тенденції управління розвитком територіальної громади. Суб'єкт-об'єктні характеристики управління розвитком територіальної громади. Організаційно-функціональний аналіз управління розвитком територіальної

громади. Роль органів місцевого самоврядування в управлінні розвитком територіальної громади. Відмінності у системі управління соціально-економічним та гуманітарним розвитком місцевого самоврядування та органів державної влади. Управління розвитком людського потенціалу територіальних громад. Зарубіжний досвід діяльності органів місцевого самоврядування в управлінні розвитком територіальної громади.

Література [1; 2; 7; 9; 13-17; 23; 27-29]

Тема 6. Основні форми діяльності територіальних громад в Україні

Специфіка форм діяльності територіальних громад. Залежність форм діяльності територіальних громад від місцевого самоврядування та волевиявлення громадян. Форми безпосереднього волевиявлення громадян. Місцеві референдуми як форми безпосередньої демократії в органах місцевого самоврядування. Принципи проведення місцевих референдумів. Особливості проведення місцевих та регіональних виборів в Україні. Особливості проведення місцевих виборів в США, Франції, Швейцарії, Італії, Німеччині, Польщі. Роль Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" у виробленні функцій територіальних громад. Функції територіальних громад. Функції представницьких органів місцевого самоврядування.

Література [1; 2; 6-8; 14-16; 23; 26]

Тема 7. Тенденції розвитку територіальних громад в контексті реформування місцевого самоврядування в Україні

Формування системи місцевого самоврядування як одного з найважливіших завдань становлення державності в Україні. Місцеве самоврядування як багатовекторне явище. Основні проблеми в організації роботи територіальних громад. Шляхи вирішення цих проблем. Напрямки вдосконалення роботи територіальних громад у контексті реформування місцевого самоврядування в Україні. Реформування нормативно-правової бази як одна з головних проблем територіальних громад. Проблема децентралізації управління та управління розвитком територіальної громади. Створення об'єднаних територіальних громад

у 2016 р.

Література [1; 2; 7; 9; 14-16; 23; 26; 29; 30]

Тема 8. Сталий розвиток територіальної громади. Ресурсне забезпечення розвитку територіальної громади.

Принципи сталого розвитку. Особливості впровадження теорії сталого розвитку в міських та сільських громадах. Інформаційний супровід сталого розвитку територіальних громад. Управління розвитком територіальної громади в контексті мережевого підходу. Гарантії захисту прав територіальної громади. Інноваційна складова сталого розвитку територіальної громади. Державне управління ресурсним розвитком територіальної громади: проблеми, напрями, пріоритети. Комунальна власність як майнова основа розбудови територіальної громади. Особливості управління майном комунальної власності територіальної громади. Державна політика забезпечення розвитку інвестиційної діяльності на рівні територіальної громади. Соціальна ефективність як критерій розвитку територіальної громади.

Література [1; 5; 12-16; 28-30]

Тема 9. Шляхи удосконалення державного управління розвитком територіальної громади

Інституалізація соціально-економічного розвитку територіальної громади. Удосконалення ресурсного забезпечення розвитку територіальної громади. Інноваційне середовище в управлінні соціально-економічним та гуманітарним розвитком територіальної громади. Оцінка ефективності інноваційних технологій управління розвитком територіальної громади. Проблеми вдосконалення нормативно-правової бази управління розвитком територіальної громади. Основні напрями удосконалення державного управління розвитком територіальної громади. Структура ресурсів стратегічного соціально-економічного та гуманітарного розвитку територіальних громад. Стратегічне планування розвитку територіальної громади. Моніторинг та оцінювання в стратегічному плануванні. Пріоритетні напрями вдосконалення управління розвитком людського потенціалу

територіальної громади на етапах реформування місцевого самоврядування.

Література [1; 2; 7; 9; 13-16; 23; 27; 28; 29]

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

Виконання контрольної роботи передбачає розвиток навичок самостійного пошуку необхідної інформації, опрацювання та осмислення теоретичного і практичного матеріалу. Вибір теми – довільний.

Контрольна робота виконується на скріплених аркушах паперу формату А4. На титульній сторінці вказуються: назва дисципліни («Управління розвитком територіальної громади»); прізвище, ім'я, по батькові студента, домашня адреса; номер групи. Контрольна робота має містити план і список літератури та повинна складатися з вступу, кількох розділів та висновків. На останній сторінці ставиться дата виконання роботи та підпис студента. Роботу необхідно здати в наукову частину в установлений термін.

У ході написання контрольної роботи студент має використовувати вітчизняні та іноземні інформаційні матеріали, самостійно проводити пошук документальної та фактографічної інформації, здійснювати систематизацію та узагальнення даних, виявляти ключові моменти, використовувати електронну пошту та телеконференції, застосовуючи методи пошуку в мережі Інтернет.

До заліку чи іспиту студент допускається, якщо контрольну роботу оцінено позитивно.

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Поняття територіальної громади як основи місцевого самоврядування.
2. Місце територіальної громади в системі місцевого самоврядування.
3. Законодавство України "Про територіальну громаду" в системі місцевого самоврядування.
4. Управління розвитком територіальної громади в вітчизняних нормативно-правових актах.
5. Види територіальних громад в Україні.

6. Види територіальних громад у зарубіжній літературі.
7. Відмінність територіальних громад від національно-територіальних утворень.
8. Основні та факультативні територіальні громади.
9. Теоретичні основи управління розвитком територіальної громади.
10. Управління соціально-економічним розвитком територіальної громади.
11. Основні теорії територіальної громади.
12. Основні концепції управління розвитком територіальної громади.
13. Територіальна громада в період Київської Русі.
14. Розвиток територіальних громад в період входження українських земель до складу Великого князівства Литовського і Королівства Польського.
15. Управління розвитком територіальної громади в період Козацько-Гетьманської держави.
16. Органи управління в територіальних громадах в період входження українських земель до складу Російської та Австро-Угорської імперій.
17. Практичні механізми управління розвитком територіальної громади.
18. Сучасний стан управління розвитком територіальної громади.
19. Відмінності у системі управління соціально-економічним розвитком місцевого самоврядування та органів державної влади.
20. Статус територіальної громади як суб'єкта місцевого самоврядування.
21. Форми діяльності територіальних громад.
22. Місцеві референдуми як форми безпосередньої демократії в органах місцевого самоврядування.
23. Місцеві референдуми як форми діяльності територіальних громад.
24. Основні тенденції становлення територіальних громад та перспективи розвитку місцевого самоврядування в Україні.
25. Формування в Україні муніципальної економіки.
26. Сталий розвиток територіальної громади.
27. Ресурсне забезпечення розвитку територіальної громади.
28. Шляхи удосконалення державного управління розвитком територіальної

громади.

29. Структура ресурсів стратегічного соціально-економічного розвитку територіальних громад.

30. Структура ресурсів стратегічного гуманітарного розвитку територіальних громад.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Дайте визначення поняття "Територіальна громада".
2. Яким чином територіальна громада впливає на організацію роботи органів місцевого самоврядування?
3. Покажіть місце територіальної громади в системі місцевого самоврядування.
4. Яким чином повноваження територіальної громади відображені в Конституції України?
5. Коли був прийнятий статут територіальної громади?
6. Розкрийте сутність територіальної громади як основи місцевого самоврядування.
7. Яку роль відіграє Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" в управлінні розвитком територіальної громади?"
8. Назвіть основні види територіальних громад.
9. У чому полягає зв'язок понять "територіальна громада" та "територіальна спільність"?
10. Які ви знаєте основні види територіальних громад згідно з українським законодавством?
11. Що таке первинні соціальні колективи?
12. Розкрийте сутність поняття "громада".
13. Охарактеризуйте роль територіальних громад у вирішенні питань місцевого значення.
14. Що є регіонами згідно з Європейською Хартією про місцеве самоврядування?

15. Розкрийте сутність процесу управління розвитком територіальної громади.
16. Назвіть основні нормативно-правові акти, що регулюють процес управління розвитком територіальної громади.
17. Назвіть основні концепції розвитку територіальної громади.
18. Які ви знаєте основні наукові теорії про місцеве самоврядування?
19. Хто був представником державницької теорії про місцеве самоврядування?
20. У чому полягають синергетичні засади державного управління в умовах реформування?
21. Проаналізуйте соціальний розвиток як процес.
22. Які Ви знаєте типи синергетичних досліджень управління розвитком територіальних громад?
23. Охарактеризуйте структуру сільської територіальної громади в Україні в період Речі Посполитої?
24. Покажіть еволюцію управління розвитком територіальної громади в Українській козацькій державі в другій половині XVII ст.
25. Дайте порівняльну характеристику управління розвитком територіальних громад в Наддніпрянській та Західній Україні в XIX - на початку XX ст.
26. Розкрийте структуру територіальної громади в Україні в добу Гетьманату Павла Скоропадського.
27. Чим відрізнялася структура територіальної громади в Україні в добу Гетьманату та Директорії УНР?
28. Порівняйте структуру органів місцевого самоврядування в Радянській Україні та на Західноукраїнських землях.
29. Які органи влади керували розвитком територіальних громад України в радянську добу?
30. Яким чином впливали територіальні громади на вирішення проблем місцевого значення в період "перебудови"?
31. У чому полягають відмінності в управлінні розвитком територіальної громади з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування?

32. Вкажіть сучасні тенденції управління розвитком територіальної громади.
33. Назвіть головні форми впливу територіальної громади органів місцевого самоврядування на управління соціально-економічним розвитком через фінансову систему.
34. Проаналізуйте роль органів місцевого самоврядування в управлінні розвитком територіальної громади.
35. Вкажіть головні інтегруючі ознаки територіальної громади.
36. Які Ви знаєте основні групи соціальних факторів?
37. Назвіть основні форми безпосереднього волевиявлення громадян.
38. Яка стаття Конституції України регулює проведення референдумів територіальними громадами?
39. Назвіть основні принципи проведення місцевих референдумів.
40. Вкажіть головні стадії проведення місцевих референдумів.
41. Дайте класифікацію референдумів за часом проведення.
42. Висвітліть характерні особливості проведення місцевих та регіональних референдумів.
43. У чому полягає сутність місцевого самоврядування як багатовекторного явища?
44. Розкрийте основні форми участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування.
45. Що таке петиції?
46. Проаналізуйте роль людського фактору в муніципальному житті міст України.
47. Вкажіть основні напрямки вдосконалення роботи територіальних громад у контексті розвитку місцевого самоврядування.
48. Яким чином здійснюється в Україні формування муніципальної економіки?
49. Виділіть головні складові муніципальної економіки.
50. Висвітліть характерні особливості управління сталим розвитком територіальних громад.

51. Розкрийте основні напрямки розширення інформаційної складової сталого розвитку територіальної громади.
52. Назвіть основні принципи сталого розвитку територіальної громади.
53. Розкрийте основні напрямки державного управління ресурсним розвитком територіальної громади.
54. У чому полягає інституалізація управління соціально-економічним розвитком територіальної громади?
55. Вкажіть шляхи вдосконалення нормативно-правової бази управління розвитком територіальної громади.
56. Які Ви бачите інноваційні основи для підготовки кадрового потенціалу в територіальних громадах?
57. Що таке інноваційне середовище?
58. Чи впроваджують працівники органів місцевого самоврядування мікропроекти з інноваційного розвитку послуг в територіальних громадах?
59. Вкажіть структуру ресурсів інноваційного розвитку територіальної громади.
60. У чому полягає вдосконалення ресурсного забезпечення управління розвитком територіальної громади?

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Батанов О. В.* Територіальна громада - основа місцевого самоврядування в Україні: монографія / О. В. Батанов. - К.: Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2001. - 260 с.
2. *Біленчук П. Д.* Місцеве самоврядування в Україні (муніципальне право): навч. посіб. / П. Д. Біленчук, В. В. Кравченко, М. В. Підмогильний. – К.: Атіка, 2000. – 304 с.
3. *Гураль П. Ф.* Територіальна громада в Україні. Історико-правове дослідження: монографія / П. Ф. Гураль. - Л.: Львів ДУВС "Край", 2008. - 468 с.
4. *Дорошенко Д. І.* Нарис історії України / Д. І. Дорошенко. - Л.: Світ, 1991. - 576 с.

5. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" // Відомості Верховної Ради. - 1997. - ст.170.
6. *Кравченко В. В.* Муніципальне право України: навч. посіб. / В. В. Кравченко, М. В. Пітцик. – К.: Атіка, 2003. – 672 с.
7. *Куйбіда В. С.* Конституційно-правові проблеми міського самоврядування в Україні / В. С. Куйбіда. - Л.: Літопис, 2001. - 375 с.
8. *Куйбіда В. С.* Організаційно-функціональні принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування / В. С. Куйбіда. - К.: МАУП, 2003. - 568 с.
9. *Куйбіда В. С.* Принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування в Україні / В. С. Куйбіда. - К.: МАУП, 2004. - 431 с.
10. *Історія держави і права України. У 2-ох частинах.* [За за. ред. акад. Академії правових наук України А. Й. Рогожина]. - К.: Ін Юре, 1996. - Ч.1. - 368 с.; Ч.2. - 370 с.
11. *Історія України: Нове бачення.* - К., 1996. - Т.2. - 496 с.
12. *Любченко П. М.* Муніципальне право України: навч. посіб. / П. М. Любченко; НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування Нац. акад. прав. наук України. - Х.: ФІНН, 2012. - 495 с.
13. *Методичний посібник для розробників проектів інфраструктурного розвитку об'єднаних територіальних громад.* - К.: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, 2016. - 55 с.
14. *Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України – К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. – 256 с.*
15. *Приходько Р. В.* Управління соціальним розвитком територіальної громади: досвід та шляхи модернізації: монографія / Приходько Роман Вікторович. - К. : Алерта, 2011. - 248 с.
16. *Територіальна громада: управління розвитком: монографія / [Куц. Ю. О. та ін.; за заг. ред. Ю. О. Куца]; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк.*

регіон. ін-т держ. упр. - Х. : Константа, 2013. - 540 с.

Додаткова

17. *Баймуратов М.* Конституционно-проектная регламентация местного самоуправления территориальных коллективов / М. Баймуратов // Юридический вестник. - 1996. - №1. - С.95-100.
18. *Берлінський М.* Історія міста Києва / М. Берлінський. - К., 1991. - 314 с.
19. *Голобуцький В.* Запорозьке козацтво / В. Голобуцький. - К.: Вища школа, 1994. - 539 с.
20. *Горбачов О.* Теоретические основы самоуправления / О. Горбачов // Територіальна громада як основа місцевого самоврядування. Матеріали Міжнародного науково-практичного семінару. м. Донецьк 15-18 жовтня 1998 р. - Донецьк, 1999. - С.82-85.
21. *Гудков О.* Роль органов местного самоуправления как выразителей воли территориальных громад в обеспечении прав граждан / О. Гудков // Територіальна громада як основа місцевого самоврядування. Матеріали Міжнародного науково-практичного семінару. м. Донецьк 15-18 жовтня 1998 р. - Донецьк, 1999. - С.86-92.
22. *Державне управління, державна служба і місцеве самоврядування: монографія.* [За ред. О. Ю. Оболенського]. - Хмельницький, 1999. - 412 с.
23. *История политических и правовых учений.* Учебник. [Под общ. ред.] В. С. Нерсесянца. - М., 1998. - 568 с.
24. *Копиленко М.* Місцеве самоврядування: місцева влада і місцева державна адміністрація Української гетьманської держави / М. Копиленко, О. Копиленко // Місцеве та регіональне самоврядування в Україні, 1992. - Вип.3. - С.25-35.
25. *Лацимба М.* Як територіальна громада може впливати на вирішення питань місцевого значення / М. Лацимба, В. Бондаренко. - К., 2007. - 108 с.
26. *Місцеве самоврядування в столиці України.* - [За ред. О. М. Невелева]. - К., 2000. - 280 с.
27. *Основи етнодержавознавства: підручник.* За редакцією Ю.І. Римаренка. - К.,

1997. - 265 с.

28. *Територіальна громада як суб'єкт муніципально-господарських відносин*: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Глинська Оксана Валеріївна; Маріуп. держ. ун-т. - Маріуполь, 2013. - 16 с.

29. *Управління розвитком людського потенціалу територіальної громади в інноваційно-знаннєвому суспільстві* / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Упр. орг. фундамент. та приклад. дослідж., Харків. регіон. ін-т держ. упр. ; [уклад.: Ю. О. Куц, В. В. Мамонова, С. В. Газарян]. - Київ : НАДУ, 2012. - 42 с.

30. *Утвенко В. В. Теорія та історія місцевого самоврядування: Навч. посібник* / В. В. Утвенко. - К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2015. - 234 с.